

Uppföljning av kommunala miljömål som inspirerar och stödjer kommunerna

Slutrapport

*Hållbar utveckling Väst 2011-12-29
Projektledare: Linda Ternström*

Bakgrund till projektet

Många kommuner lägger varje år ner resurser på att ta fram kommunala miljöindikatorer. Vissa av dessa indikatorer bygger på Länsstyrelsens data, andra indikatorer bygger på centrala myndigheters data och återigen andra bygger på kommunens egen insamlade statistik. Då det idag saknas en enkel, välkänd, och lättillgänglig samlad plats för statistiken, använder varje kommun varje år egna resurser dels för att hitta statistiken för sin kommun och dels för att hitta jämförelser med andra kommuner. Detta sker främst via webbsökningar och telefonsamtal till myndigheter. Dessutom uppger flera kommuner att de under året får besvara flera tidskrävande enkäter från t ex Boverket, Länsstyrelsen, Gröna bilister med flera för att visa på kommunens miljöengagemang och jämförelser.

Idag finns viss del av statistiken tillgänglig på Länsstyrelsens egen webbplats, på miljömålsportalen och på SKL, dock finns inget lättillgängligt sätt att få en överblick över miljöstatistiken på kommunal nivå. Kommunerna i Västra Götaland har uttryckt behov av hjälp med att få en överblick och jämförelsevärden från Länsstyrelsen.

Projektet innebär att möjligheter för en ny metodik för miljömålsuppföljning utreds. En metodik som utgår från det lokala perspektivet som sedan aggregeras upp till regional nivå, en bottom-up uppföljning.

Projektets syfte

Genom att presentera jämförande miljömålsstatistik/indikatorer för Västra Götalands kommuner kan incitament skapas för kommunerna att vidta åtgärder och kommunerna får ett samlat underlag för uppföljning och åtgärdsprioritering. Projektet ska inventera vilka indikatorer som kommunerna använder i miljömålsuppföljningen och vilken statistik som bygger på egna uppgifter. En utvärdering ska genomföras om dessa indikatorer kan ge stöd åt den regionala uppföljningen.

Projektets syfte är även att tillgodose kommunernas uttryckta behov att Länsstyrelsen underlättar för kommunerna att hitta samlad statistik på kommunal nivå samt underlättar jämförelser mellan kommunernas miljömålsarbete.

Genomförande

Rapporten ingår i projektet Miljömålsuppföljning på kommunernas villkor. Den här delen av projektet är genomförd av Hållbar utveckling Väst i samverkan med Länsstyrelsen i Västra Götaland och Hållbar utveckling Västs Kommunnätverk för Hållbar utveckling. Projektledaren på Hållbar utveckling Väst har genomfört insamling av underlagsmaterial och initierat och lett diskussionerna med miljöstrateger i Västra Götaland via Kommunnätverket för Hållbar utveckling. Arbetet har skett i nära dialog med Länsstyrelsen som också har deltagit vid några av mötena med miljöstrategerna.

Inom den här delen av projektet har insamling och analys av kommunernas miljöredovisningar med avseende på indikatorer, nyckeltal och miljöstatistik sammanställts. Diskussioner har förts med kommunala tjänstemän kring vilken typ av statistikunderlag, gemensamma indikatorer och kommunjämförelser som kommunerna är i mest behov av via Kommunnätverket för Hållbar utveckling.

Inom projektet har en diskussion förts kring presentationsmöjligheter. Efter samtal med Länsstyrelsen har diskussionerna utgått från de två presentationsvägar som Länsstyrelsen har tillgång till idag – Länsstyrelsens egen webbplats samt miljömålsportalen. Andra presentationssätt har inte analyserats då Länsstyrelsen uttryckt osäkerhet kring om det finns tillräckliga resurser på Länsstyrelsen för att använda sig av andra presentationslösningar.

Allt material har sammanställts i den här rapporten samt presenteras på www.hallbarutvecklingvast.se

Resultat

Projektet har genomfört en inventering av vilka indikatorer/nyckeltal som används av länets kommuner. En inventering har också skett av indikatorer/nyckeltal som används av andra instanser, som t ex Ekokommunerna och Sveriges kommuner och landsting, vid jämförelser mellan kommuner samt vilka nyckeltal som används i de enkäter som skickas till kommunerna vid kommunjämförelser av olika slag. Sammanställningen av materialet återfinns i bilaga 1.

Materialet har analyserats tillsammans med en grupp med miljöstrateger från kommuner i Västra Götaland. Gruppen har tagit fram förslag på indikatorer inom 7 miljömålsområden; Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Giftfri miljö, Grundvatten av god kvalitet och God bebyggd miljö. Dessa indikatorer är ett första utkast till indikatorer som behöver bearbetas vidare innan de kan användas för jämförelser mellan kommunernas miljömålsarbete. En fokusering har gjorts på indikatorer där kommunerna har möjlighet att påverka indikatorns utveckling. Sammanställning av förslag på indikatorer presenteras under avsnittet ”Förslag på gemensamma indikatorer/nyckeltal”.

Gruppen har diskuterat hur Länsstyrelsen kan stödja kommunerna i miljömålsuppföljningen genom presentationer av de nyckeltal som finns tillgängliga hos Länsstyrelsen. Diskussionerna har berört hur en framtida presentation av materialet kan ske. Resultatet av diskussionerna beskrivs under avsnittet ”Presentationssätt”.

Dagsläget

Vid genomgång av årsredovisningar och miljöredovisningar för kommunerna i Västra Götaland kan det konstateras att uppföljningarna skiljer sig vida åt. En del kommuner har i sina årsredovisningar tydliga avsnitt med miljörelaterade nyckeltal, medan andra kommuner endast har något eller ett fåtal indikatorer som kan relateras till miljösatserna i kommunen.

Vilka typer av nyckeltal som används och definitionerna av dessa varierar mycket. De områden där flest kommuner har någon form av nyckeltal är inom energianvändningen och hanteringen av vatten och avlopp. Men även inom energianvändningen i kommunens egna verksamhet finns flera olika sätt att redovisa statistiken på. För elanvändning i kommunens verksamheter återfinns t ex elva olika sätt att redovisa användningen på.

Att producera statistik till miljömålsredovisningar och årsredovisningar kräver arbetsresurser från kommunerna. Underlag ska inhämtas, analys av uppgifterna genomföras och statistiken ska göras presenterbar. De kommuner som deltagit i diskussionerna tar in sitt underlagsmaterial från olika källor och väljer ut och sammanställer materialet på egen hand.

Utöver den egenproducerade statistiken får kommunerna flera gånger per år tillsänt sig enkäter av olika slag som de förväntas svara på. Det är t ex Miljöaktuellt klimatrankning, Uppföljningsenkät för God bebyggd miljö, Gröna bilisters/Trafikverkets kommunrankning med flera. De siffror som efterfrågas här är ofta inte de som kommunerna själva använder sig av, utan ytterligare arbetsinsatser krävs.

I dagsläget finns viss statistik på kommunal nivå presenterad på dels miljömålsportalen och dels på Länsstyrelsen i Västra Götalands webbplats. De kommuner som deltagit i diskussionerna har dock inte använt dessa källor i första hand för sin statistik och ett av de problem som framförs i diskussionerna är att det är svårt att direkt se vilka av dessa siffror som finns tillgängliga på lokal nivå.

Indikatorer/nyckeltal – grundläggande förutsättningar

Det behov som kommunerna främst uttrycker är att det krävs indikatorer där någon från centralt håll har angett hur indikatorn ska mätas och anges för att jämförelser ska kunna ske mellan kommunernas indikatorer. Idag används liknande nyckeltal/indikatorer av flera kommuner, men definitionerna av nyckeltalen är olika vilket skapar problem vid jämförelser. Ett exempel är t ex antal miljöfordon i den kommunala organisationen där vissa kommuner endast redovisar personfordon och andra kommuner redovisar såväl personfordon som lätta lastbilar i sin statistik.

Kommunerna som deltagit i diskussionerna har uttryckt behovet av att hitta indikatorer/nyckeltal som:

- väcker intresse
- är jämförbara mellan kommunerna
- visar på förändringshastighet
- är kopplade till de nationella miljömålsindikatorerna och de regionala miljömålen
- underlättar för sådant som ska rapporteras in till Länsstyrelsen, vid enkäter etc
- är enkla att ta fram för respektive kommun

Kommunerna har i diskussionerna valt att i det första skedet rikta in sig på indikatorer som speglar ett område där kommunen har någon form av möjlighet att påverka förändringshastigheten. Det behöver dock inte innebära att kommunen har full rådighet över förändringen. Kommunerna resonerar att det i ett andra steg kan bli aktuellt att titta på nyckeltal som visar på det geografiska läget. Kommunerna uttrycker därför önskemål om att Länsstyrelsen redan nu presenterar den geografiska miljölägesstatistik som finns tillgänglig.

Förslag på gemensamma indikatorer/nyckeltal

Nedan följer indikatorer som diskuterats som möjliga indikatorer/nyckeltal för jämförelser mellan kommunernas miljömålsarbete. De flesta indikatorer kräver vidare arbete i form av t ex definitioner av de ingående begreppen och säkerställande av statistikdata.

Begränsad klimatpåverkan

- Andel fossilbränslefria personbilar i det geografiska området¹

¹ Trafikverket har siffror i ögonblicksbilder, dock mot kostnad.

- Andel fossilbränslefria personfordon respektive lätta lastbilar för kommunen som organisation (inkluderat leasade och ägda fordon)
- Körsträcka i kommunens verksamhet per årsarbetare²
- Körsträcka med bil mil/invånare³
- Kollektivtrafikresor i mil per invånare⁴
- Andel anställda i kommunens verksamhet som utbildats i sparsam körning⁵
- Andel personalparkeringar med motorvärmarruttag⁶
- Cykelvägsandelen - andel av investeringsbudget alternativ andel GC-väg kontra väg⁷

Under begränsad klimatpåverkan kvarstår fortfarande diskussioner kring uppvärmning, energianvändning och energiproduktion.

Frisk luft

- Andel miljögodkända ved- och pellets pannor och antal villor som har vedeldning⁸
- Luftmätningar⁹
- Något nyckeltal kopplat till trafikökningen

Bara naturlig försurning

Inga nyckeltal har föreslagits.

Giftfri miljö

- Andel ekologiska livsmedel i kommunens verksamhet angett i procent av inköpskostnader för livsmedel inom ramavtal.
- Andel av kommunens verksamhet som infört miljöledningssystem¹⁰

Ingen övergödning

- Andel godkända avlopp av totala antalet avlopp i kommunen

² Intressant siffra men det saknas korrekta uppgifter i många kommuner och är för inte möjligt att säkerställa i dagsläget.

³ Det finns idag uppgifter om detta på miljömålsportalen, men kan ibland behövas kommentar kring t ex att vissa kommuner är utpendlingskommuner.

⁴ Statistik är inte möjlig att få fram i dagsläget, men en framtida önskvärd uppgift.

⁵ Här krävs en definition av utbildning och hur man ska mäta. I framtiden blir siffran mindre intressant eftersom det numer är obligatoriskt i trafikskolan.

⁶ Uppgiften kan ev vara intressant att jämföra.

⁷ Vidare diskussion krävs.

⁸ Samtliga uppgifter bör finnas hos sotarna – bör kombineras med fjärrvärme och vilka bränslen som används i fjärrvärmen.

⁹ Diskussioner bör tas med Luft i Väst kring lämpliga nyckeltal.

¹⁰ Här behövs en diskussion om vilka typer av ledningssystem som ska anses vara godkända, om extern revision behövs, eller räcker det att jobba utefter ledningssystemet.

Grundvatten av god kvalitet

- Andel vattenskyddsområden med uppdaterat skyddsområde¹¹
- Resultat från den regionala övervakningen av grundvatten, redovisat per provpunkt och provtillfälle¹²

God bebyggd miljö

- Andel av insamlat hushållsavfall som rötas¹³
- Andel av insamlat hushållsavfall som går till energiframställning¹⁴
- Farligt avfall kg/invånare¹⁵
- Andel av invånarna som har tillgång till kollektivtrafik inom 300 meter till hållplats
- Andel av investeringsbudget som går till GC-väg jämfört med hela investeringsbudgeten för gata alternativt andel GC-väg av hela vägnätet

Övriga nyckeltal som diskuterats hitintills

- Nyckeltal kring hur miljöfaktorerna slår igenom i upphandling/inköp¹⁶
- Vattenanvändning per person och år och ev vattenspill¹⁷
- Hur mycket dagvatten separeras från spillvatten – motsvaras detta av uppgiften andel ovidkommande vatten till reningsverk?
- Andelen av gjorda radonmätningar under året som överstiger gränsvärdet för radon¹⁸
- Sanering av ovidkommande vatten – bräddning¹⁹
- Andel vattenförekomster med åtminstone god ekologisk status²⁰

Presentationssätt

Hur ska presentation av jämförande miljöstatistik ske? Den grupp av miljöstrateger som diskuterat frågan är eniga om att både Miljömålsportalen och Länsstyrelsens webbplats kan fungera som bra ingång för att hitta nyckeltal/miljöstatistik för jämförelser.

För att fungera tillfredsställande är det viktigt att:

- statistiken är enkel att hitta och enkel att använda
- det finns uppgifter om vart man vänder sig om man vill ha mer information om bakgrunden till statistiken
- platsen som statistiken presenteras på har en sökfunktion som gör det enkelt att få fram vilka uppgifter som finns att tillgå på kommunal nivå
- nyckeltalen är begripliga så att det är möjligt att vidareförmedla dem

¹¹ Vattenmyndigheten har rapporteringskrav.

¹² Speglar detta även otjänligt vatten – annars kan otjänliga dricksvattenprov vara ett alternativ även om det speglar allt vatten och inte enbart grundvatten.

¹³ KOLADA använder en definition på hushållsavfall.

¹⁴ KOLADA använder en definition på hushållsavfall.

¹⁵ Är det säkerställda siffror och vad säger siffrorna egentligen?

¹⁶ Första steget är att miljöfaktorerna är med i upphandlingen. Andra steget är att dessa varor faktiskt köps.

¹⁷ Finns redan enhetligt system för rapportering? Återstår att kontrollera. Kommentar om att det faktiskt måste vara ett visst vattenflöde i våra system.

¹⁸ Finns sådana siffror redan på Länsstyrelsen?

¹⁹ Finns säkerställd statistik?

²⁰ Nära förknippat med kommunens ansvar för vattenplaner.

Gruppen har diskuterat olika presentationsmöjligheter men som en första grund kan en excel-fil med länk till rätt webbplats och kontaktuppgifter för vidare information fungera tillfredsställande. Men det är då viktigt med sökfunktion, läsbarhet och förståbarhet i dokumentet.

Statistikuppgifter hos Länsstyrelsen

Kommunerna har uppfattningen att Länsstyrelsen idag innehar fler statistikuppgifter kring miljöläget/miljömålsarbetet än vad som tillgängliggörs via webben. Tydliga önskemål har uttryckts om att statistik som Länsstyrelsen innehar publiceras på webben på ett enkelt men tydligt sätt. Detta för att minska den arbetsbelastning som uppstår på kommunerna när de söker statistikuppgifter till uppföljningar.

Den geografiska miljölägesstatistik som finns tillgänglig hos Länsstyrelsen kan användas för att ”bädda in” kommunernas egen uppföljning av hur deras verksamhet påverkar miljöarbete i ett sammanhang. Exempelvis kan miljölägesstatistik för övergödningsproblematiken kopplas ihop med antalet godkända enskilda avlopp jämfört med totala antalet enskilda avlopp i kommunen.

Slutsatser

Kommunerna i Västra Götaland använder sig av miljöstatistik på mycket olika sätt idag. Detta skapar bekymmer vid jämförelser mellan kommuner och vid olika typer av miljömålsuppföljning. Varje år lägger flera kommuner också ned betydande resurser för att följa upp miljöarbetet inför årsredovisningar och miljöredovisningar.

En central definition av ett fåtal miljöindikatorer på kommunal nivå som kommunerna rekommenderas att använda samt en presentation av uppgifter kring dessa på Länsstyrelsens webbplats alternativt Miljömålsportalens webbplats skulle underlätta för många kommuners arbete med miljöredovisningar/årsredovisningar. Någon form av instruktion/handbok eller grund för årlig miljöredovisning skulle både underlätta för kommunerna och skapa en bättre samsyn kring vilka uppgifter som bör användas. Ju fler kommuner som använder samma typ av uppföljningssystem – desto mer borde den regionala miljömålsuppföljningen kring kommunala miljöåtgärder i regionen underlättas.

De nyckeltal/indikatorer som rekommenderas behöver vara enkla att ta fram för kommunerna alternativt tas fram via Länsstyrelsen eller annan central aktör och presenteras för kommunerna. Nyckeltalen behöver visa på förändringshastigheter där kommunernas miljöarbete kan påverka hastigheten i förändringen. Länsstyrelsens miljölägesstatistik om t ex försurningsläge och övergödningsläge bör presenteras för att sätta in kommunala nyckeltal i sitt sammanhang.

Både de kommunspecifika nyckeltalen kring förändringshastighet och miljölägesstatistiken bör göras tillgänglig på lättöverskådligt sätt antingen på Miljömålsportalen eller på Länsstyrelsens webbplats. Det är då viktigt att det är enkelt att hitta de kommunala nyckeltalen som också bör vara sökbara.

Länsstyrelsen kan som regional aktör och som stöd till det lokala miljömålsarbetet utgöra en viktig aktör i uppföljningsarbetet genom att bidra till insamling och presentation av statistik på kommunal nivå som stödjer kommunernas arbete.

Fortsatt arbete

Diskussionerna kring gemensam statistik för uppföljning av det kommunala miljömålsarbetet kommer att fortsätta under våren 2012 inom Hållbar utveckling Västs kommunnätverk för hållbar utveckling. Webbmöten är inplanerade under januari och februari för genomgång av de återstående 8 miljömålsområden som är aktuella i Västra Götaland (undantaget Storslagen fjällmiljö). När miljömålen Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Biologisk mångfald, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag samt Ett rikt växt och djurliv ska diskuteras är även kommunernas ekologer inbjudna.

Kommunerna har uttryckt önskemål om att utöver diskussionerna med Länsstyrelsen i Västra Götaland få t ex Sveriges kommuner och landstings syn på statistikfrågorna. Ett sådant möte kommer att försöka anordnas under 2012.

Resultatet från de fortsatta diskussionerna kommer att rapporteras till Länsstyrelsen i Västra Götaland samt presenteras på Hållbar utveckling Västs webbplats.

Spridning av resultatet

Projektet har omnämnts vid nätverksträffar för Kommunnätverket för Hållbar utveckling och diskuterats grundligt i nätverkets miljöstrategiska arbetsgrupp.

Projektresultatet presenteras på www.hallbarutvecklingvast.se där även resultatet av det fortsatta arbetet kommer att presenteras.